

ЕТНОДЕМОГРАФСКА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ПАВЛИКЕНИ (XV - XX в.)

НЕЛИ ЦОНЕВА

Павликени е град с древна история, разположен в централната част на Дунавската равнина, средище на богат и плодороден район по поречието на р. Росица. Миналото на Павликени е органически свързано с многовековната история на българските земи. Център на богатата материална и духовна култура в древността, през Средновековието в района на Павликени намира своеобразно проявление цялата палитра от исторически, социални, културни и етнодемографски процеси и явления от българската история. Селището, намиращо се в близост до старата българска столица Търново, вероятно е съществувало още преди завладяването на българските земи от османските поробители. Местното българско население е било подложено на сериозни етнически и религиозни изпитания, особено в годините на османското владичество. Значими демографски размествания характеризират историческото развитие на Павликени и околните села през този период.

Историята на Павликени през XV – XX век е била обект на много научни изследвания и публикации на наши учени. Отделни аспекти от миналото на Павликени са проучвали Такела, Ал. Теодоров, Любомир Милетич, Никола Милев, Ив. Дуйчев, Дим. Ангелов, Бистра Цветкова, Милчо Йовков и много други.

Някои периоди от историческото развитие на Павликени съвпадат с това на съседните селища в региона и са вече обстойно проучени. Други периоди и исторически събития го отличават съществено от съседните села и му придават специфичен характер. Несъмнено тази специфика е органически свързана с павликянството. Днес името на Павликени и на с. Горно Павликени са единствените топоними в България, напомнящи за тази средновековна ерес. През разглеждания период павликяните стават обект както на активната католическа пропаганда, така и на насилствената ислямизация. В това отношение историята на Павликени е част от миналото на различните религиозни общности в България, част от големия социален и религиозен конфликт между трите религии.

Целта на настоящата тема е да се проследи специфичния път на развитие на Павликени през периода XV – XX век., да се разкрие етнодемографската характеристика на селището в различните векове и настъпващите промени, както и причините за тези изменения. Проследяването в хронологичен ред на всички известни документи, отнасящи се към миналото на Павликени, както и добавянето на нови, би послужило като основа на бъдещи научни изследвания на етнодемографската характеристика на селището.

Името на Павликени и на населението, което го обитава в годините на османското владичество, произхожда от павликянството – едно от най-значимите средновековни социално-религиозни движения на селските маси в Европейския Югоизток. Първите заселници – павликяни се установили по тези места през втората половина на XIV век, подгонени от османското нашествие на Балканите и от официалната православна църква.

Основаното от тях селище било наречено Маринополци, но мюсюлманите и православните го назовали с името на сектата – Павликян. (М.Йовков 1971, с.86-91)

За основаването на Павликени и произхода на името има легенди, които са описани от авторите Р.Русанов и Ив.Ванев през 1940 г. Според едната легенда в землището се заселило българско семейство- павликяни, преселили се в смутни времена от Южна България, а жителите на околните села нарекли новото село по името на тяхната ерес. Другата легенда обяснява произхода на наименованието на селището с името на българския феодал Павел, който загинал при отбраната на Търново през 1393 г. Съществува и друг вариант на легендата за българския феодал Павел, според която, той приел мюсюлманската вяра в първите години на робството за да спаси семейството си, а на местото на Павликени построил конак. (Русанов, Ванев 1940, с.127 - 129)

Общото в тези три народни предания е отнасянето им към един и същ исторически момент – падане на България под османско владичество в края на XIV век и принадлежността на заселниците към българската народност.

Един от първите изследователи на павликянството проф.Л. Милетич отъждествява селището Маринополци с дн. Павликени, като обяснява наименованието Павликени, „...че се дължи не на самите павликяни, които са населявали тези села, а на православните българи или на турците от околността, които са ги наричали със сектантското име на жителите им”. (Милетич, СбНУНК, бр.19, с.6, 39, 41)

Според Милчо Йовков, един от основните изследователи на павликянството в България, павликяните са българско население. През втората половина на XIV век, подгонени от новия завоевател на Балканите, павликяни от Южна България се отправят на север. Те създават свои села в Централна Северна България, между които и това, разположено в долината на р.Росица. Още при основаването си селището получава две имена – официалното му име, което поддържат павликяните е Маринополци. Навярно преселниците идват от с. Марино поле, съществувало в района на гр.Карлово., което и обяснява името на новото село. Османските власти и православното население от околните села наричат обаче селището Павликян, В различните етапи от този труден период в Павликени живеят покатоличени павликяни и павликяни, приели исляма. Според М.Йовков религиозният признак обаче не е достатъчно основание да се отъждествява с етническия (М.Йовков 1993, с.2). Следователно в годините на османското владичество Павликени е обитавано от българско население, независимо от религиозната му принадлежност.

Съществува известен период, през който местните хора назовават селището с двойното име Маринополци - Варинополци. Обяснението някои изследователи търсят в пристигането на нови обитатели в с.Маринополци от друго павликянско селище Варанополци. Тези нови заселници пренасят и второто име. По-късно става чисто механично заместване на буквата а с и.

Според Иван Ганчев, местен краевед и изследовател на този период, с.Маринополци не е с.Павликени. Павликени възниква само като чифлик на болярин през XII век, като владението му обхваща и землището на селата Бяла черква, Стамболово и Михалци. Тезата си изследователят потвърждава с легендата за владетеля, който трябвало

да получи толкова земя, колкото успее да обиколи с коня си от изгрев слънце до залез. Тази обширна земя, според Ив.Ганчев , е тържището Импориум перетензиум, останало от Римската империя. Създаването на с.Маринополци Ив.Ганчев отнася с два века по-късно, когато България е превзета от Османската империя . През XIV век започва и преселването на павликяните от Южна в Северна България. Според Ив.Ганчев с.Маринополци е било разположено в границите на местностите: Куру дере, Тонка тепе (могила), днешната ж.п. линия и през Лако дере и дерето на Гюр чешма достига до м.Машатлъка. На изток това селище е допирало до земите на чифлика Павликени. Навярно близкото разположение на двете селища, прави възможно размиването на точните граници или обособяването на едно общо селище. (Ив.Ганчев 1998,с.39-47)

Основните групи извори, които отразяват историческото развитие Павликени през XV – XIX век са две: турски данъчни регистри и докладите на католическите мисионери по българските земи.

Маринополци се среща в католическите документи и в повече от 20 географски карти на българските земи от XVII – XVIII век, докато в турските архиви селището е посочено с името Павликян. Историческите извори доказват, че двете имена били използвани едновременно столетия наред, което още повече затруднява определението – че това са две селище или че това е едно и също селище с две паралелно използвани имена. (М.Йовков 1977, с.99)

Според най-ранните документи с.Павликян и съседните му села Омур бей (Долни Турчета – дн.с.Стамболово), с.Мурад бей (Горни турчета – дн. Гр.Бяла черква) и с. Михаличе (дн.с.Михалци) били подарени от султана на Гаази Фируз бей, изтъкнат османски военачалник от времето на Баязид , като имоти мюлк. Фируз бей бил акънджия – т.е. предводител на конница, а допълнението Гаази пред името му – т.е. победител или непобедим, подсказва заслугите му навярно при превземането на Търново. Първоначално във владението влизали само две села: Павликян (дн.гр.Павликени) , заселено с българипавликяни, дошли през втората половина на XIV век от с.Марно поле, Карловско и с.Михаличе (дн.с.Михалци), населено само с православни българи. На мястото на днешния град Бяла черква, което по онова време било празно поле, в самчото начало на на XV век се заселили турски колонисти и основали селото Мурад бей, по името на един от синовете на Фируз бей. На няколко километра надолу по р.Росица друг негов наследник основал село Омур бей (дн.с.Стамболово). По-късно наследниците на Гаази Фируз бей превръщат мюлковото владение във вакъф, чрез който са издържали построените в Търново религиозни заведения: джамия, медресе и сиропиталище. По този начин имотът бил по-защитен от посегателства от страна на султаните, които често отнемали мюлковете, т.е. светските владения (Йорданов, 1991 г.).....

.....